

PANNON EGYETEM

VESZPRÉM

GAZDÁLKODÁS- ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Kiss Károly Miklós

**HOZZÁFÉRÉSI ÉS ÖSSZEKAPCSOLÁSI DÍJ SZABÁLYOZÁSA A
TÁVKÖZLÉSBEN**

A doktori értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Major Iván

D.Sc., habil. tanszékvezető egyetemi tanár

VESZPRÉM

2008

ELŐZMÉNYEK, CÉLKITŰZÉSEK, MÓDSZEREK

A hálózatos iparágakban (a távközlés, gáz- és áramszolgáltatás, közlekedés stb.) a hálózatokhoz való hozzáférés alapvetően meghatározza e piacok működését. A hálózatok megosztásának és összekapcsolásának feltételei jelentősen befolyásolják, hogy a hálózaton végzett szolgáltatás piacán hogyan alakulnak az erőviszonyok, a verseny feltételei és ennek következtében az iparág jóléti teljesítménye. Nem meglepő, hogy a hozzáférés és összekapcsolás feltételeinek, azon belül is a hozzáférési, összekapcsolási díjaknak a szabályozása napjaink egyik legfontosabb problémájává vált. Az infrastruktúra bizonyos nélkülözhetetlen elemeihez való hozzáférés a versenytársak számára minden hálózatos iparág egyik alapvető problémája, ami a vezetékes távközlés versenyének is lényeges jellemzője. Az inkumbens vállalatnak érdekében áll a hozzáférési szolgáltatás költségeit magasabbnak mutatni, mert így képes a kiskereskedelmi szinten felmerülő költségeinek egy részét a potenciális versenytársakkal finanszíroztatni, és ezáltal a kiskereskedelmi szinten (a hálózaton nyújtott szolgáltatás versenyében) versenyelőnyre tesz szert. Tehát a hálózatnak, mint létfontosságú inputnak a tulajdonosaként lehetősége van kizáró, vagy legalábbis a belépőket hátrányos helyzetbe hozó magatartásra, vagyis a szabályozatlan hozzáférési díjak ilyen esetben biztosan „túl magasak” lesznek: az inkumbens a hozzáférési határköltségénél magasabb hozzáférési díjat fog meghatározni, *hogy a versenytársak árát növelje az inkumbens magasabb áron kevesebb hozzáférési szolgáltatást fog nyújtani.*

A hozzáférési díj szabályozását a költségalapú szabályozás dominálja, holott e szabályozási elv számos problémát vet fel. Az értekezés egyik fontos célja, hogy strukturáltan megvizsgálja és bemutassa, hogy a különböző feltételek esetén milyen szabályozási elvek vezetnek nagyobb jóléthez: a szabályozás elméletében és gyakorlatában ismert költségalapú díjak, ECPR alapú díjak, vagy esetleg Ramsey árak. A szabályozói feltételek, célok és eszközök, különböző kombinációi alapján különböző szabályozási helyzeteket különböztettünk meg, megfelelő modellekben levezetve az adott helyzetre optimális hozzáférési, összekapcsolási díjat (vagy általánosabban szabályozási elvet). A értekezés másik fontos célja az volt, hogy bemutassuk a szabályozási helyzetet jellemző információs problémákat és felírjunk egy – a megbízó – ügynök elméleten alapuló – olyan ösztönző szabályozási modellt, ami az aszimmetrikus információs helyzetből indul ki, és megfelelő ösztönzéseket biztosít a résztvevők számára, hogy ezen információs problémák negatív

következményei csökkenjenek. Ennek során a hálózatomegosztással kapcsolatos vállalati döntések olyan piaci modelljét mutattuk be, melyre alapozva először a teljes információs esetben vizsgáltuk meg a szabályozás lehetőségeit, majd felvázoltuk a kontraszelekciós és morális kockázati problémát kezelő ösztönző szabályozást. E célokból fakadóan az értekezés módszertanilag elsősorban az elméleti modellezésre épít – különböző szabályozási feltételek mellett felírt modellekben mutatjuk be az egyes helyzeteknek megfelelő optimális szabályozási elveket.

A kutatásban nagy segítséget jelentettek a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központja által támogatott kutatások, amelyeknek témavezetője voltam: *Hálózatos javak összekapcsolási díjának szabályozási módszerei és azok hatása a piaci versenyre* (2007), valamint *Verseny és versenytorzító magatartások a postai szolgáltatások piacain* (2008), továbbá az OTKA által támogatott kutatás: *Információs aszimmetria, vállalati tudás, piaci szerkezet és gazdasági teljesítmény Kelet-közép Európában* című kutatás (OTKA, nyilvántartási szám: T048680, 2005-2008, Témavezető: Major Iván), aminek résztvevője voltam.

TÉZISEK

1. A hozzáférési rezsim optimális elve erősen függ egyrészt a szabályozási feltételektől, vagyis attól, hogy az összekapcsolási díjnak milyen célokat kell szolgálnia, és hogy a szabályozónak milyen egyéb eszközök állnak még rendelkezésre e célok elérésére, másrészt pedig attól a fontos körülménytől, hogy a belépőknek van-e lehetősége az inkumbens hálózatát „megkerülni”, vannak-e helyettesítő megoldások (bypass).

Láthattuk a különböző helyzetekre felírt modellek során, hogy a szabályozásnak a különböző célok és rendelkezésre álló eszközök erőterében kell optimalizálnia. A jólét maximalizálása a különböző helyzetekben azt igényli, hogy a szabályozás biztosítsa:

- (a) A termelési hatékonyságot, az erőforrások hatékony felhasználását. Ez azt jelenti, hogy minden jószágegységet előállítanak, amit legalább a határköltséggel egyenlő áron hajlandók a piacon megvásárolni, tehát nincs holtteher-vesztés. Ez a határköltséggel egyenlő árakat kíván meg.
- (b) Az allokációs hatékonyságot, a megfelelő piaci szegmensekbe a hatékony belépéseket. Ez azt jelenti, hogy adott szolgáltatást az nyújtson, aki hatékonyabb, vagyis biztosított legyen a hatékony vállalatok megfelelő mértékű piaci belépése. Megmutattuk, hogy ha

a kiskereskedelmi árak más jóléti célok miatt a költségektől el vannak térítve, akkor ez a nyereségességük alapján eltérő piaci szegmensekbe nem hatékony (túl sok, vagy túl kevés) belépéseket okozhat. Ennek korrigálása az egyes piaci szegmensekben a hozzáférési díj költségektől való különböző irányú és mértékű eltérítését kívánhatja meg.

(c) A megfelelő „make-or-buy” ösztönzést. Azaz, hogy a piacra belépők azon döntése, hogy az inkumbenstől vásároljanak hálózati (hozzáférési) szolgáltatást, vagy kiépítsék saját hálózatukat, minél kevésbé torzuljon.

(d) Az árak kontrollját, ha a verseny ehhez nem megfelelő mértékű. A hozzáférési díj nagysága befolyásolja a kiskereskedelmi árakat, hiszen az beépül a másik szolgáltató költségeibe. Ez az igény lefelé nyomja a hozzáférési díj kívánatos szintjét.

Azt is láthattuk, hogy ezek a célok olykor konfliktusba is kerülhetnek, és hogy a hozzáférési díj szabályozása ezeket milyen mértékben és milyen módon (a hozzáférési díj milyen kívánatos nagyságával) tudják megvalósítani, az függ egyrészt attól, hogy milyen egyéb eszközök állnak még a szabályozó rendelkezésére, másrészt attól, hogy van-e lehetősége a belépőknek az inkumbens hálózatát megkerülni, helyettesíteni.

A szabályozási gyakorlatban népszerű (határ)költség alapú szabályozást legalább négy probléma akadályozza: (i) információs aszimmetria, (ii) az állandó és közös költségek felosztásának problémája, (iii) a határköltségektől mesterségesen eltérített kiskereskedelmi árak és végül (iv) a nem szabályozott kiskereskedelmi tarifák. Az első három általános probléma: a határköltségen alapuló szabályozást bármely helyzetben nehezítő jelenségek, amelyek eltérítik a hozzáférési díjat a határköltségétől. Míg az utolsó a hozzáférési díj szabályozásának speciális esetben felmerülő problémája: ha a szabályozó csak a hozzáférési díjat szabályozza, de a hálózaton nyújtott kiskereskedelmi szolgáltatások árait nem, akkor a hozzáférési díj szabályozásának több feladatot kell „átvállalnia”, amely szabályozói célok között konfliktusok merülhetnek fel.

2. A költségektől eltérített kiskereskedelmi tarifák a szabad piaci belépés esetén nem megfelelő ösztönzéseket eredményeznek a belépésre. A területileg egyenlővé tett tarifák a mesterségesen nyereségessé tett piaci szegmensben „túl sok” belépést eredményeznek, míg a veszteségessé tett területeken „túl kevés” belépésre ösztönöznek. Ráadásul az így torzított belépések finanszírozási problémákat is okoznak: a korábban nyereséges területek profitját eliminálják, így az inkumbens egyetemes szolgáltatási kötelezettségéből eredő veszteségei nem térülnek meg más piaci szegmensből származó eredményéből. Mint

láttuk a bemutatott modellekben, a megfelelő belépési ösztönzés biztosítása érdekében – ha a kiskereskedelmi tarifák a költségeiktől eltérítettek – az összekapcsolási díjat is el kell téríteni a határköltségétől. Ez az ún. ECPR szabályhoz vezet (*efficient component pricing rule*), ami a következőt mondja:

hozzáférési díj = hozzáférés határköltsége + inkumbens lehetőségköltsége (elveszett profitja), amit a hálózathoz való hozzáférés biztosítása okoz

Azonban itt nem általában a verseny miatt csökkenő profit megtérüléséről van szó, hanem csak az inkumbens azon kieső profitjáról, ami az egyetemes szolgáltatási kötelezettségből fakadó egységes áraknak köszönhető azáltal, hogy csak a mesterségesen nyereségesé tett piaci szegmensekbe fognak belépni az új szolgáltatók, olyanok is, akik magasabb költséggel és/vagy alacsonyabb minőségű szolgáltatással rendelkeznek (másképpen a mesterségesen veszteségesé tett területekre pedig a hatékonyabb vállalatok sem fognak belépni). Vagyis éppen a versenyt torzító nem hatékony belépések korrigálásának eszköze az árakban megjelenő ezen többlet.

3. Abban az esetben, ha az inkumbens hálózata megkerülhető, helyettesíthető, akkor a költségalapú árazás biztosítja egyedül a megfelelő „make-or-buy” típusú ösztönzést (vagyis hogy a belépő az inkumbenstől vegye a hálózati szolgáltatást, vagy maga biztosítsa). Ha ugyanis a hálózat használatáért felszámított díjat a költségeitől eltérítik, akkor az nem a leghatékonyabb hálózati elemek használatára fog ösztönözni (például a költségeknél magasabb díjak akkor is a saját hálózat kiépítésére ösztönözhetnek, ha az kevésbé hatékony, mint az inkumbens hálózatának használata). Tehát a hálózat helyettesíthetősége csökkenti az ECPR formulában azt a többletet, amivel a hozzáférési díjat el kell téríteni a határköltségétől (a megfelelő belépési ösztönzéshez): a hozzáférési díjnak a költségeitől való „eltérítését” korlátozza, hogy túl magas hozzáférési díj esetén más hálózati szolgáltatást vesz igénybe a belépő.
4. Megmutattuk, hogy ha a szabályozó a hozzáférési díj szabályozása mellett más eszközöket, például a kiskereskedelmi szolgáltatásra kivetett mennyiségi adó eszközét is használhatja (ami történhet egy jól tervezett egyetemes szolgáltatási alapba történő be és kifizetések formájában), akkor nincs szükség a termelési hatékonyság rontására az allokációs hatékonyság javítása érdekében (vagyis a megfelelő belépési és „make-or-buy” ösztönzők biztosításához), tehát a hozzáférési díj költségalapú szabályozása célravezető.

5. A modellekben bemutattuk, hogy a költségalapú árszabályozás akkor bizonyul megfelelőnek, amikor nem kell ellátnia többféle szabályozói feladatot. Három ilyen esetet kaptunk:

- Amikor az inkumbens kiskereskedelmi tarifái nincsenek a költségeiktől eltérítve. Ebben az esetben a hozzáférési díjnak nem kell a belépést torzító ösztönzőket is korrigálnia, csak az allokációs hatékonyság biztosítása a feladata (vagyis hogy minden szolgáltató a Pareto-hatékony kibocsátást termelje). Ez a helyzet azonban ritkán áll fenn a távközlési tarifák (diszkrimináció-mentesség elvárása miatti) átlagolása miatt.
- Amikor a szabályozónak más eszközök is a rendelkezésére állnak (például a szolgáltatásra kivetett mennyiségi adó), amelyekkel biztosítani tudja a megfelelő ösztönzést a belépésre. Ekkor a hozzáférési díjnak megint csak nem kell a belépést torzító ösztönzést is korrigálnia, tehát a határköltséggel egyenlő nagysága az optimális. Ez az oka annak, hogy sokan érvelnek a szakirodalomban egy megfelelően kialakított egyetemes szolgáltatási alap mellett, aminek alkalmazása lehetővé tenné, hogy a határköltséggel egyenlő hozzáférési díjak mellett se történjenek nem hatékony belépések, és egyben az egyetemes szolgáltatás terheinek a versenyt nem torzító finanszírozása is biztosított legyen.
- Amikor a kiskereskedelmi tarifák nem szabályozottak és a hálózaton nyújtott kiskereskedelmi szolgáltatás szintjén – a „torkolatvidéki” (downstream) piacon – hatékony verseny valósul meg, akkor a hozzáférési díj optimális nagysága közelebb kerül a határkötségéhez. Ha a hozzáférési díjnak (a) azt a feladatot is el kell látnia, hogy kontrollálja az inkumbens kiskereskedelmi árát (P), akkor ez csökkenti a hatékony hozzáférési díjat: a csökkentése csökkenti P -t, ami jóléti szempontból előnyös. Mint láthattuk, hatékony kiskereskedelmi verseny esetén a költségalapú hozzáférési díj megfelelő megoldás lehet.

Ha azonban ezek a feltételek nem állnak fenn, akkor a költségalapú hozzáférési díj nem optimális, más szabályozási elvek hatékonyabb eredményre vezetnek.

6. Ha a kiskereskedelmi árak a költségeiktől el vannak térítve, valamint a magas fix költségek fedezésére a határkötség felett kell árazni az egyes szolgáltatásokat, akkor jóléti szempontból jobb végeredménnyel jár, ha a hozzáférési díjat és a kiskereskedelmi árakat szimultán, együtt optimalizálja a szabályozó, mivel ilyenkor a fogyasztói jólét és a termelési hatékonyság közti átváltást megfelelően figyelembe lehet venni a különböző árak együttes optimalizálásánál. Ez az eset az ismert Ramsey árazáshoz vezet. Ez a

szabályozási eset jóléti szempontból hatékonyabb, mert lehetővé teszi ezen árak meghatározásánál, hogy figyelembe vegyük az inkumbens kiskereskedelmi árának (P) és a hozzáférési díjnak (a) a jóléti többletre gyakorolt hatásában jelentkező trade-off-ját. Ha a -t növeljük, akkor a hálózati szolgáltatásból (hozzáférésből) származó bevételből az állandó költségeknek és az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből származó nem profitábilis piaci szegmensek veszteségének nagyobb része térül meg, aminek következtében P csökkenthető, aminek jóléti előnyei vannak. Azáltal, hogy P és a jóléti többletre gyakorolt hatásának összevetése beemelődik az elemzésbe, e szabályozási modell jóléti szempontból jobb megoldást eredményez, mintha P -t külön a hozzáférési díjtól függetlenül szabályozzák. Ramsey árak esetében a hozzáférési díj magasabb lesz a határköltségnél, aminek két oka van:

Az első, hogy az egyetemes szolgáltatási kötelezettségből adódóan a határköltségtől eltérített kiskereskedelmi árak a különböző piaci szegmensekben torz belépési ösztönzésekhez vezetne, ennek korrigálása miatt a különböző szolgáltatások árait (így a hozzáférési díjat is) el kell téríteni a határköltségtől, úgy hogy abban az inkumbens lehetőségköltsége megtérüljön.

A másik pedig, hogy a hosszú távú kiegyensúlyozott működés érdekében az állandó költségeknek az inkumbens számára meg kell térülniük. Ennek érdekében a különböző szolgáltatások árai (a hozzáférési díj is) egy további többletet is tartalmaznak. Ezen Ramsey rés nagysága az árérzékenységektől függ: úgy kell a különböző szolgáltatások árain elosztani ezt a finanszírozási terhet, hogy az így keletkező hatékonyság-veszteség a lehető legkisebb legyen. Az ár rugalmasságok határozzák meg, hogy az egyes szolgáltatások esetében az ár növekedése mekkora allokációs hatékonyságvesztéget eredményezne.

7. Amikor a kétirányú összekapcsolás két hálózat között úgy jön létre, hogy közben nem versenyeznek a hálózatok a fogyasztókért, akkor különösen élesen jelentkezik az a probléma, hogy a hálózat tulajdonosa a hozzáférésért monopolista árat kérhet. Ezt láthattuk a vezetékes piacon a nemzetközi hívások esetére felírt modellben. A szabályozatlan piacon ekkor kétszeres monopolista haszonkulcs alakul ki. A szabályozás ugyan csökkenti e problémát, de ha az egyes nemzeti szabályozók csak a saját nemzeti jólét alapján optimalizálnak, egyszeres monopolista haszonkulcs akkor is fennmarad.
8. Kétirányú összekapcsolás esetén, amikor a hálózatok ugyanazon fogyasztókért versenyeznek, az összekapcsolási díj az összejátszásnak is eszköze lehet. Az egyéni

profitmaximalizálás során e versenyben kialakuló árnál jobban járnának a vállalatok, ha összejátszanának és kölcsönösen magasabb árat tartanának fenn. Ezen összejátszó ár fenntartásának eszköze a II. 3.2.3. fejezetben felírt modellben (66) alapján megválasztott összekapcsolási díj. Ha ebben az összekapcsolási díjban állapodnak meg, akkor egyik vállalatnak sem áll érdekében eltérni a monopolista haszonkulcsot tartalmazó ártól. A magasabb összekapcsolási díj csökkenti az ösztönzést, hogy a kiskereskedelmi tarifákban versenyezzenek. Hiszen ha az egyik vállalat mégis eltér ettől a monopolista ártól és így növeli piaci részesedését, akkor nő a másik hálózatába tőle induló hívások száma is, ami a magas összekapcsolási díj miatt elviszi a profittöbbletét. Vagyis a megfelelően megválasztott összekapcsolási díj biztosítja, hogy a vállalatoknak ne érje meg a mindkettejük számára előnyösebb monopolista ártól eltérni.

9. Láthattuk a II. 3.2.3. alfejezetben felírt modell eredményéből, hogy ez az összejátszó összekapcsolási (végződtetési) díj annál nagyobb (vagy másképp fogalmazva az összejátszásra való készítés annál nagyobb), minél erősebb lenne a verseny ezen összejátszás nélkül, vagyis, (i) minél közelebbi helyettesítője egymásnak a két vállalat szolgáltatása, (ii) minél ár-rugalmatlanabb a kereslet, (iii) minél nagyobb az egy előfizetőtől származó profit. Ugyanakkor az is megmutatható, hogy ugyanezen feltételrendszer esetén, de kétrészes árképzést alkalmazva a vállalatok profitja független lesz az összekapcsolási díjtól, vagyis a vállalatok ebben az esetben nem lesznek arra ösztönözve, hogy összejátszanak. Laffont, Rey és Tirole (1998b) megmutatják, hogy ez a végeredmény akkor is igaz marad, ha megengedjük a hálózatalapú árdiszkriminációt. Dessein (2000) és Hahn (2000) bemutatják, hogy heterogén fogyasztói igények (vagyis eltérő hívásminta és hívások iránti kereslet) esetén is érvényes a vállalatok profitjának ezen összekapcsolási díj iránti semlegessége. Ugyanakkor, ha a vállalatok költségei nem szimmetrikusak, akkor a profit összekapcsolási díjtól való semlegessége megszűnik és így az összekapcsolási díj az összejátszásnak megint csak eszköze lehet.
10. A szabályozás gyakorlatában a költségszámítás módszertana is alapvetően befolyásolja a végződtetési díjak szabályozásának eredményét. A múltbeli költségek használata például nem ösztönöz kellően a nem hatékony hálózati elemek fejlesztésére, valamint torz belépési jelzéseket ad: ha az összekapcsolási díjak szabályozása a múltbeli költségeken alapul, akkor azok nem megfelelő jelzéseket fognak adni a szolgáltatóknak a belépésre, távol tarthatnak hatékonyabb versenytársakat, vagy belépésre ösztönözhetnek kevésbé hatékonyakat. Továbbá a múltbeli beruházások költségein alapuló végződtetési díjak nem

megfelelő jelzéseket küldenek a belépők számára a „make-or-buy” típusú döntésekhez (vagyis, hogy érdemes-e beruházni saját hálózat, hálózati elemek kiépítésébe, vagy kifizetődőbb az inkumbens hálózatát használni). Ezért különösen fontos a múltbeli költségek helyett az előretekintő (forward looking) költségek használata. Azonban az egyes országok szolgáltatóinak LRIC modelljei sok múltbeli adatot is tartalmaznak. Ezért, hogy a végződtetési díjak a belépéshez megfelelő jelzéseket adjanak, a múltbeli adatok használatát vissza kell szorítani a költségmodellek kialakításában.

11. Az elterjedt költségszámítási modellekben a LRIC költségre a végén ráraznak egy többletet (mark-up), vagyis a LRIC költségszámítás végén a közös költségeket felosztva még hozzáadják a modellben kapott átlagos különbözeti költségekhez. A LRIC modellen alapuló árszabályozás így inkább átlagköltség alapú szabályozáshoz kerül közelebb: minél nagyobb ez a mark-up, vagyis a felosztott állandó költségeknek minél nagyobb részét adják hozzá a LRIC költségekhez, annál távolabb kerül az így számított átlagos költség a határköltségtől, ezzel a vállalatok termelési és allokációs döntéseit jobban torzítva. Hiába költségalapú elvben az árképzés, ha ezek a költségek a határköltségnél magasabbak, de nehezen számszerűsíthető, hogy a határköltségtől való eltérítés milyen mértékű.
12. Bár az egyes nemzeti szabályozók bottom up modelljei többek között a szabályozó és a vállalat közti információs aszimmetria csökkentésére lettek kidolgozva, azonban e problémát csak korlátozottan képesek enyhíteni, mivel a legtöbb országban a bottom up modellek inputjainak is jelentős része a szolgáltatóktól ered. Ezért is használják néhány nemzeti szabályozó hatóságnál kiegészítő benchmarkként más fejlett távközlésű országok adatait.
13. Az információs aszimmetria mindkét alapjelensége – az erkölcsi kockázat (rejtett cselekvés) és a kontraszelekció (rejtett információ) – jellemzi a szabályozási helyzetet:

Az *erkölcsi kockázat* (moral hazard) olyan helyzetre vonatkozik, amikor a szabályozó nem tud megfigyelni (vagy verifikálni független bíróság előtt) bizonyos endogén tényezőket. A vállalat bizonyos tevékenységei, akciói hatással lehetnek a termelési költségekre vagy a minőségre, de a szabályozó közvetlenül nem tudja megfigyelni az erre irányuló erőfeszítéseket, a végeredmény pedig nem csak eme erőfeszítésektől, hanem a véletlentől (külső tényezőktől) is függ. Az erkölcsi kockázat jelenléte általában az erőfeszítés nem optimális mértékére ösztönzi a vállalatot.

A *kontraszelekció* (adverse selection) jelensége lép fel, amikor a vállalat többlet információkkal rendelkezik valamilyen exogén változót illetően (például technológiájáról, költségekről, keresletről...). A kontraszelekció arra ösztönzi a vállalatot, hogy más típusúnak, rosszabb hatékonyságúnak mutassa magát, és így az információs aszimmetria miatt többlet járadékhoz jusson a szabályozás során.

14. Bár a különböző árszabályozáson alapuló rendszerekben már megjelent az ösztönzés igénye, de a „hagyományos” költségalapú és/vagy ársapka típusú szabályozási megközelítésmódok nem képesek általános elemzési keretet nyújtani sem a szabályozási helyzetből fakadó információs problémákhoz, sem azoknak a trade-off-oknak a módszeres elméleti vizsgálatára (és az abból levezethető optimalizálására), amelyek az ösztönzésből fakadó hatékonyságnövekedés és az ösztönzés „költségei” közt merülnek fel. Általánosan két fontos kritikai megjegyzés tehető a „hagyományos” szabályozási módszereket érintően: 1. Az összes szabályozási módszer a költségek és keresleti jellemzők ismeretére épít. Hatékonyságuk jelentősen csökken, ha a szabályozó ezekhez az információkhoz nem jut hozzá. 2. Arra az ösztönzési problémára, hogy hogyan lehet bizonyos erőfeszítésekre és/vagy magáninformációi felfedezésére ösztönözni a vállalatot – csak részben adnak választ a „hagyományos” szabályozási módszerek.
15. A Megbízó-ügynök elmélet biztosít egy olyan normatív elemzési keretet, ami lehetővé teszi a fentebb taglalt problémák módszeres vizsgálatát. A szabályozási helyzet tipikusan delegálási probléma, annak minden jellemző információs problémájával, ahol a szabályozó a megbízó (P) és a vállalat az ügynök (A). Az ösztönző szabályozás egy olyan mechanizmus implementálása, ami részleges döntési szabadságot ad a szabályozott vállalatnak, hogy az leghatékonyabban szolgálhassa a szabályozó céljait, szabadon választva adott menükészletből. Akkor érdemes ösztönző szabályozást alkalmazni, ha 1) a szabályozó és a vállalat céljai eltérnek egymástól és 2) a vállalat többlet információval bír bizonyos exogén (technológiai, költség- és keresleti jellemzők) vagy endogén¹ (költségcsökkentő vagy minőségjavító erőfeszítések) gazdasági paraméterekre vonatkozóan és 3) nem lehetséges versenyt teremteni a piacon.
16. A harmadik fejezetben felírtunk egy olyan ösztönző modellt, amikor egyszerre jellemzi a szabályozási helyzetet mindkét előzőekben bemutatott információs probléma. Az ösztönzési korlátok vizsgálatából azt kaptuk, hogy annak függvényében, hogy a kontraszelekciós és az erkölcsi kockázati probléma egymáshoz képest mennyire súlyos,

¹ A szabályozási játék számára exogén illetve endogén tényezők.

négy különböző eset különíthető el. A magáninformáció feltárására és a nagyobb erőfeszítésre ösztönzés érdekében át kell engedni a vállalatnak valamekkora információs járadékot, aminek a nagysága függ a kontraszelekciós és az erkölcsi kockázati probléma egymáshoz képesti mértékétől. Mint bemutattuk, a hatékonyabb típusú vállalatnak átengedett információs járadék nagysága csökkenthető azzal, ha a kevésbé hatékony típus kibocsátását az „első legjobb” kibocsátási szinthez képest lefelé torzítjuk. Azonban minél erősebb az erkölcsi kockázati probléma (vagyis minél nagyobb járadékkal biztosítható a nagyobb erőfeszítés), annál kevésbé van értelme lefelé torzítani a kevésbé hatékony vállalat kibocsátását. Az egyes esetek összehasonlító elemzéséből láthattuk, hogy a vállalat számára a magáninformáció birtoklásából eredő haszon relatív – az erőfeszítés-költséghez viszonyított – nagyságának mérséklődésével a szolgáltatás egyre közelebb kerül a vállalat típusának megfelelő hatékony kibocsátási szinthez. Azaz egyre kevésbé szükséges – és ésszerű – a szabályozónak külön járadékot beépítenie az összekapcsolási díjba annak érdekében, hogy a vállalatot magas erőfeszítésre és egyúttal hatékonysági típusának felfedésére ösztönözze. Ahogyan a kibocsátási szint lefelé torzítása csökken, úgy mérséklődik az optimális összekapcsolási díj is.

17. Ha a szabályozó úgy viselkedik, mintha tökéletesen informált lenne, miközben nem az, a vállalat számára olyan összekapcsolási díjat határozná meg, amely minden hatékonysági típus esetében éppen a költségek megtérülését eredményezné. Ebben az esetben a „szerződéskötési erő” a szabályozótól átkerül a vállalathoz. Hiába szabja meg ugyanis a szabályozó a különböző hatékonysági típusokhoz tartozó összekapcsolási díjakat, a feltételeket most mégis a vállalat fogja diktálni. Először is nyilvánvaló, hogy a vállalatnak ekkor nem állna érdekében magas erőfeszítést kifejteni, hiszen alacsony erőfeszítés mellett is éppen úgy megtérülnek a költségei, mint magas erőfeszítés mellett. Emellett a vállalat eltitkolná hatékonysági típusát és alacsonyabb hatékonyságúnak mutatná magát. Ekkor a valójában magasabb hatékonyságú vállalatok a modellben levezetett járadéktöbbletre tennének szert minden külön erőfeszítés nélkül.
18. A ösztönző szabályozás és a teljes informáltságot feltételező költség-alapú szabályozás esetén adódó jóléti többletek összevetéséből levezettük, hogy a teljes informáltság – alaptalan – feltevésére épülő szabályozás nagyobb jóléti veszteséggel jár, mint az általunk felírt ösztönző szabályozás. Azaz a költség-alapú díjképzés – ha csak a legkisebb információs bizonytalanság is felmerül a szabályozónál – nagyobb veszteségeket okoz a társadalomnak, mint ha a szabályozó elfogadja, hogy a szolgáltatási díjak nem

alapozhatók közvetlenül a feltárt költségekre és ehelyett a vállalatot ösztönzi arra, hogy tényleges költségeinek megfelelően működjön.

A SZERZŐNEK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI, KONFERENCIA ELŐADÁSAI

KISS KÁROLY MIKLÓS [2008]: A távközlési szektor szabályozása. In: Verseny és szabályozás 2008. [Competition and regulation 2008] [szerk. Valentiny Pál, Kiss Ferenc László] MTA KTI, Budapest.

KISS KÁROLY MIKLÓS – MAJOR IVÁN [2008]: *Interconnection and incentive regulation in network industries*. International Atlantic Economic Society, [megjelenés alatt]

KISS KÁROLY MIKLÓS – MAJOR IVÁN [2007]: *A közszolgáltatások ösztönző szabályozása – összekapcsolási díj hálózatos szolgáltatásoknál*. Közgazdasági Szemle, 2007. február, LIV. Évf.

KISS KÁROLY MIKLÓS [2007a]: *Information problems and „perverse” incentives of cost-based regulation in network industries*. Pannon Gazdaságtudományi Konferencia kiadványa, Veszprém, 2007

KISS KÁROLY MIKLÓS [2007b]: *A postai szektor szabályozása*. In: Verseny és szabályozás 2007. [Competition and regulation 2007] [szerk. Valentiny Pál, Kiss Ferenc László] MTA KTI, Budapest. 252–302.

http://econ.core.hu/file/download/vesz/verseny_11_KissKM_posta.pdf

KISS KÁROLY MIKLÓS [2006]: *Paradigmák a szabályozás elméletében és gyakorlatában: Költségmegtérítéstől az ösztönzésig*. Pannon Gazdaságtudományi Konferencia kiadványa, Veszprém, 2006